

In gesprek over actuele thema's uit het taalonderwijs

Op woensdag 8 november kwamen zo'n 25 leden van het Landelijk Netwerk Taal bijeen om met elkaar in gesprek te gaan over een aantal actuele thema's die op dit moment in het taalonderwijs spelen, rond toetsing, toezicht en de toekomst van het taalonderwijs. De stuurgroep had vier sprekers uitgenodigd om deze thema's kort in te leiden via een prikkelende pitch (of spitch, aldus Steven Vanhooren, omdat de pitch wel 8 minuten mocht duren):

1. Steven Vanhooren, senior adviseur onderwijs Nederlandse Taalunie, over de toekomst van het taalonderwijs
2. Herman Franssen, Inspecteur Primair Onderwijs, over het vernieuwde toezicht
3. Ilse Papenburg, adviseur primair onderwijs Cito, over zicht krijgen op de taalontwikkeling door het gebruik van toetsen
4. Karen Heij, zelfstandig toetsadviseur, over de rol van toetsing in het taalonderwijs.

Na de pitches zijn we in twee rondes met de inleiders in gesprek gegaan. We doen hieronder per thema kort verslag van de pitches en de onderwerpen en kwesties die in de gesprekken aan de orde zijn geweest.

Steven Vanhooren, senior adviseur onderwijs Nederlandse Taalunie *Hoe verder met de toekomst van het taalonderwijs: Iedereen taalcompetent*

Pitch

Steven Vanhooren zet de visie van de Nederlandse Taalunie op onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw uiteen, die is beschreven in de visietekst *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw* [[Download het visiestuk](#)].

Steven stelt dat het onderwijs Nederlands zo zou moeten worden ingericht dat alle leerlingen kansen krijgen om een hoog niveau van taalcompetentie te bereiken zodat ze de vele taaltaken kunnen uitvoeren die de 21ste-eeuwse, democratische samenleving aan mensen stelt. Hij constateert daarbij dat we dat ideaal nog niet hebben bereikt. Volgens hem moeten eerst drie belangrijke correcties gebeuren alvorens die ambitieuze doelstelling kan worden bereikt:

- 1) De oude discussie 'kennis-vaardigheden' moet worden geslecht en plaats maken voor een vaste overtuiging dat kennis over taal, vaardigheden in taal en een positieve attitude ten aanzien van taal hand in hand gaan
- 2) De verkaveling van het vak Nederlands moet een halt worden toegeroepen en de schotten tussen literatuur, taalbeschouwing en taalvaardigheid definitief worden gesloopt. In plaats daarvan is aandacht nodig voor samenhang tussen de verschillende taaldomeinen.
- 3) De levensvreemde keuzes tussen taalcorrectheid enerzijds en begrijpelijkheid anderzijds moeten definitief naar de prullenbak worden verwezen.

Het onderwijs Nederlands zou zich moeten ontwikkelen rondom vier, met elkaar verwervende kernthema's, die kunnen worden beschouwd als dé thema's waarop een eigentijds curriculum voor het onderwijs Nederlands geënt zou moeten worden:

- 1 taalcompetentie en identiteit ('ik')
- 2 taalcompetentie en communicatie ('ik in relatie tot anderen')
- 3 taalcompetentie en informatie ('ik in relatie tot tekst/media')

4 taalcompetentie en cultuur ('ik in relatie tot de wereld/mijn omgeving')

Vanhooren sluit zijn betoog af met een aantal vlamme oneliners over het taalonderwijs Nederlands. Dat moet volgens hem boeiend en ambitieus zijn, in de wereld staan en over de wereld gaan. Leerlingen zouden een positieve grondhouding ten aanzien van het Nederlands moeten krijgen. Het onderwijs zou duurzaam vorm moeten krijgen en de motivatie van leerlingen voortdurend vernieuwen, zodat ze met plezier lezen en creatief met taal leren omgaan. Elke leerling zou de school functioneel geletterd moeten verlaten. Duurzaam onderwijs Nederlands krijgt volgens Steven idealiter vorm in alle vakken.

Gespreksronde

De grote vraag bij het betoog van Steven is hoe we deze visie laten landen en slagen in de praktijk. We bespreken verschillende aandachtspunten:

- Het standpunt uit het advies van de Taalunie dat taal **niet kunstmatig opgesplitst** moet worden in deelvaardigheden en deelaspecten, maar dat het taalonderwijs leerlingen moet helpen om taalkennis, taalvaardigheid en taalattitudes geïntegreerd in te zetten om te functioneren binnen en buiten de school, wordt door de deelnemers warm ontvangen en onderstreept. In toetsen en methodes zien we echter nog veel opgesplitste deelvaardigheden terug.
- Het belang van **attitude** als je het hebt over taalcompetentie. Door attitude ook te koppelen aan doelen van het taalonderwijs, kun je het sneller hebben over welke gevolgen dat heeft voor het didactisch handelen in de klas. De inspectie geeft aan dat dit didactisch handelen in het nieuwe toezichtskader ook meer meegenomen gaat worden: inhoud en houding worden daarin even belangrijk.
- We moeten niet vergeten dat er al veel gebeurt van wat er geschetst wordt in het advies van de Nederlandse Taalunie. Veel van wat er in de praktijk gebeurt, kan worden **uitgebouwd** en versterkt.
- De deelnemers herkennen de roep om meer **samenhang**, zowel binnen het taalonderwijs als tussen taal en de andere vakken. De aanwezige uitgevers geven aan dat zij die beweging ook zien en dit graag willen faciliteren. De uitgevers geven aan dat zij leraren beter willen ondersteunen bij het maken van eigen keuzes uit methodes.
- We praten ook over het gevaar van **digitalisering**. Wat gebeurt er als we alles in dashboards gieten? Wat doet dat met het geïntegreerd aanbieden van taalonderwijs? Hoewel digitalisering voordelen biedt (tijdwinst, mogelijkheid tot differentiatie, sneller inzicht, leerlingen hoeven niet meer zoveel over te schrijven), constateren we ook het gevaar van verarming. Leerlingen gaan immers vaak individueel aan de slag met 'verkavelde' opdrachten. We moeten leraren daarop wijzen en hen laten zien dat het maken van individuele opdrachten niet overeenkomt met belangrijke inzichten over wat goed taalonderwijs is (zie het NT2-onderwijs: daar is de roep om individueel tabletonderwijs groot, maar dat staat haaks op een goede NT2-didactiek). We moeten intelligenter naar digitale middelen in het taalonderwijs kijken: waar is het van toegevoegde waarde en waar niet? Uitgevers moeten daar misschien keuzes maken voor de gebruiker en niet de klant laten kiezen. Het is een ethische discussie: hoe maak je iedereen hiervan bewust? Ook het effect van het verdwijnen van instructie is onderdeel van deze discussie.
- We staan lang stil bij **de kennis over het taalonderwijs** die nieuwe en zittende leraren zouden moeten hebben. We constateren dat er veel mis gaat in het taalonderwijs door een gebrek aan

deze kennis. Hoe zijn 21ste eeuwse vaardigheden verbonden aan taalvaardigheden, hoe zet je toetsen in het taalonderwijs in, wat zijn de doelen waarnaar gestreefd moeten worden in het taalonderwijs? Waarom besteden we eigenlijk aandacht aan taal in het onderwijs? Taal is het instrument om volwaardig te participeren in de samenleving. We moeten een gemeenschap creëren die werkelijk weet wat hij doet. Leraren moeten voelen dat je keuzes kunt maken, daartoe voelen ze zich nu nog niet in staat. Ze willen toch graag dat iemand het aftikt, en daarvoor is de methode toch een goed hulpmiddel. Ook op de pabo zie je dit mechanisme; studenten zouden meer opgeleid moeten worden met het 'waarom' als richtvraag.

- Als de tien implementatievoorstellen uit het advies van de Nederlandse Taalunie een plaats in het onderwijs willen krijgen, dan kan dat volgens Steven Vanhooren alleen succesvol gebeuren als **zowel leraren als beleidsmakers** daar stappen in zetten. De aanwezigen merken op dat leraren dan wel steun nodig hebben van directie en schoolbestuur. Het werken in PLG's (professionele leergemeenschappen) wordt genoemd als succesvolle manier om samen te werken. Ook werken vanuit een gezamenlijke visie op onderwijs en van daaruit ontwikkelen in plaats van vanuit 'wat moet' kan helpen. Een school heeft bijvoorbeeld verandering in gang gezet door alles vanuit de Golden Circle 'Why How What' te bespreken. Dat heeft enorm geholpen om de visie uit te werken.
- De visie van de Nederlandse Taalunie bepleit meer **thematisch** onderwijs, taal aanbieden in levensechte taalsituaties. Wat betekent dat voor de didactiek? Is een dergelijke setting arrangeren dan genoeg? Feedback wordt misschien belangrijker? Wordt de rol van de leraar belangrijker?
- We kunnen inspiratie opdoen bij de **internationale scholen**, ook in Nederland. Daar wordt lezen veel meer verbonden met schrijven. Leerlingen schrijven iedere dag, zonder dat het elke dag wordt nagekeken. De leraar selecteert voorbeelden die klassikaal besproken worden. Als een bepaald fenomeen in veel teksten fout gaat, wordt daarop ingezoomd. Positieve benadering: iedereen krijgt tips om verder te kunnen.
- Een motor voor verandering is de **motivatie** van de leerling. Die stelt nu 'taalonderwijs, begrijpend lezen, het is niet leuk'. Daar moeten we wat aan doen!

Herman Franssen, inspecteur primair onderwijs
Hoe verder met het vernieuwde toezicht op taal

Pitch

Herman Franssen kondigt in zijn pitch aan dat het toezicht op taalonderwijs op een nieuw punt is aangekomen. Twee zaken waaraan de inspectie tegenwoordig vooral veel belang hecht zijn:

- 1) de basiskwaliteit
- 2) eigen doelstellingen/ambities van de school en van het bestuur.

Op dit tweede punt wil de inspectie scholen in de toekomst meer gaan stimuleren. Herman Franssen benadrukt het belang van de balans tussen alle aspecten van het taalonderwijs. Hij stelt dat makkelijk meetbare onderdelen van het taalonderwijs steeds belangrijker lijken te zijn geworden, terwijl moeilijk meetbare onderdelen soms juist minder aandacht lijken te krijgen.

Twee vragen die tijdens de gespreksronde aan de orde komen luiden:

- 1) Wat moeten we doen om **de verschillende taalonderdelen in balans** te houden? En moet dat door beleid gebeuren? Of door andere partijen?

- 2) Hoe kunnen we leerkrachten helpen bij het versterken van de **samenhang** tussen de afzonderlijke taalonderdelen en tussen taal en zaakvakken?

NB. Bekijk de presentatie die Herman Franssen gaf over het vernieuwde toezicht op de netwerkdag van 20 april 2017 in [het verslag van die dag](#).

Gespreksronde

Naar aanleiding van vragen bij de deelnemers verheldert Herman Franssen nogmaals de werkwijze van de inspectie over het punt 'Waar staan we nu met het toezicht op het taalonderwijs?'

- Het vernieuwde toezicht vraagt een andere rol van inspectie en scholen/schoolbesturen. De focus van de inspectie ligt in het nieuwe toezicht op **bestuursniveau**.
- De inspectie verwacht van besturen dat zij:
 - zorg dragen voor de **basiskwaliteit** van scholen: voldoen aan wettelijke eisen m.b.t. kerndoelen, referentieniveaus, afstemming, differentiatie, resultaten etc. Hierbij kijkt zij niet alleen naar resultaten maar ook naar het lesgeven, het didactisch handelen, het aanbod, een goed leerklimaat, heldere uitleg door de leerkracht, gestructureerd verlopende lessen.
 - in hun beleidsplannen eigen doelstellingen en **ambities** uitwerken. De inspectie gaat hierover met besturen in gesprek, zij verifieert en stimuleert.

Een school wordt 'voldoende' beoordeeld als zij voldoet aan de basiskwaliteiten, en 'goed' als zij ook de eigen ambities waarmaakt. 'Een leerling moet leren' is de stelling; als de inspectie dit niet ziet moeten er verbeteringen komen.

- Uitgangspunt bij het toezicht is de **zelfevaluatie** door het bestuur/de school. De inspectie gaat uit van informatie van het bestuur en vult aan met documentanalyse, lesobservaties en gesprekken met kinderen.
- Scholen in de **risicozones** worden bezocht.
- Daarnaast voert de inspectie stelselonderzoek uit op **relevante thema's** (bijv. voor schooljaar 2017-2018 dyslexie, overgang PO naar VO) Op deze manier worden alle scholen minimaal eens in de vier jaar bezocht.

Er blijven punten van aandacht bestaan, tijdens de discussie besproken als 'Wat moeten we nog oplossen?'

- Scholen kiezen naast de wettelijke eisen voor 'eigen aspecten van kwaliteit'. Er zijn uiteraard verschillende aspecten van het taalonderwijs waar scholen hun eigen ambities op kunnen richten, bijvoorbeeld streven naar **ontkaveling**: meer samenhang tussen taaldomeinen en integratie van taal in de andere vakken.
- Om te komen tot meer balans en samenhang tussen verschillende (taal)domeinen is **kennis** nodig, zowel op school- als bestuursniveau. Meer kennis van (taal)onderwijs via opleiding, nascholing, methoden e.d. kan bevorderen dat leraren boven de stof komen te staan en dat ze daarmee in staat zijn verbindingen te leggen binnen en tussen vakken.
- Van belang is hier ook de **onderlinge verhouding**. Niet alleen de directeur als intermediair tussen leerkrachten en bestuur, maar ook rechtstreekse contacten tussen team en bestuur zijn cruciaal bij het uitwisselen van kennis en verwachtingen. Daarbij moet het bestuur voldoende kennis hebben van de inhoud en kwaliteit, en visie laten zien.
- Binnen het taalonderwijs bestaat het risico dat er een te **eenzijdige aandacht voor de meetbare taaldomeinen** is. Ook al zijn er nog weinig toetsen voor schrijven, mondelinge taal en plezier in

taal, deze domeinen zouden toch geëvalueerd moeten worden. Resultaten zijn misschien lastig meetbaar, ze zijn wel waarneembaar. In beleid, met eigenaarschap van alle betrokkenen, kan worden vastgelegd hoe verschillende taalonderdelen in balans kunnen worden aangeboden.

Ilse Papenburg, adviseur primair onderwijs Cito

Hoe verder met toetsing in het taalonderwijs: zicht krijgen op de taalontwikkeling m.b.v. toetsgegevens

Pitch

Aan het begin van haar pitch vraagt Ilse Papenburg de leerkrachten onder ons hoeveel gegevens zij hebben van de taalvaardigheid van hun leerlingen. Het antwoord luidt: veel. Ilse stelt ons de vraag of het niet zinvol zou kunnen zijn om al die gegevens van een leerling samen te voegen en te kijken hoe die leerling vooruit geholpen kan worden met zijn/haar taalvaardigheid. In de gespreksronde zal ze laten zien hoe leerkrachten met behulp van taalprofielen en een stroomdiagram de problematiek van individuele leerlingen kunnen afbakenen. Zo kunnen leerkrachten patronen leren herkennen in de vaardigheidsscores van hun leerlingen en hen vervolgens beter en meer gepersonaliseerd verder helpen.

Gespreksronde

Tijdens de gespreksronde gaat Ilse Papenburg in op hoe een school een meer gerichte aanpak kan ontwikkelen voor leerlingen die niet voldoende scoren op het onderdeel begrijpend lezen. Scholen hebben doorgaans een schat aan toetsgegevens van leerlingen verzameld. Op het gebied van taal zijn dat resultaten van meerdere domeinen. Als de verschillende gegevens met elkaar in samenhang worden bekeken, levert dat waardevolle informatie op over de aard van eventuele problemen en aanwijzingen voor de aanpak hiervan. Een lage score op een toets begrijpend lezen heeft bijvoorbeeld niet noodzakelijkerwijs als oorzaak het begrijpend lezen zelf. Ook andere leergebieden kunnen een rol spelen.

Gebaseerd op de 'simple view of reading' (Cough, 1972; Hoover & Gough, 1992) heeft Cito zeven taalprofielen beschreven. Deze taalprofielen zijn opgesteld op basis van toetsresultaten op de leergebieden begrijpend lezen, technisch lezen, begrijpend luisteren en woordenschat.

Tabel 1 Taalprofielen op basis van toetsresultaten op vier leergebieden (Cito Begrijpend lezen 3.0, Handleiding, bijlage 4)

Taalvaardigheid Cito volgsysteem				Taalprofiel
Begrijpend lezen	Technisch lezen	Begrijpend luisteren	Woordenschat	
+	+	+	+	Taalprofiel 1
+	-	+	+	Taalprofiel 2
-	-	+	+ of -	Taalprofiel 3
-	-	-	+	Taalprofiel 4
-	-	-	-	Taalprofiel 5
-	+	-	+	Taalprofiel 6
-	+	-	-	Taalprofiel 7

De tabel geeft met een + of een - per leergebied aan of een leerling laag (-) of (boven)gemiddeld (+) scoort op de betreffende toets. In de handleiding van de generatie toetsen Begrijpend lezen 3.0 is beschreven hoe je de taalprofielen kunt gebruiken om te komen tot een gerichte aanpak voor leerlingen. Met behulp van deze taalprofielen en een stroomdiagram kan de leerkracht het probleem van een leerling afbakenen en vervolgens bekijken welke aanpak (op welk deelgebied) geschikt is voor deze leerling en een gericht handelingsplan opstellen.

Het is geen probleem als scholen niet alle vier de toetsen uit het Cito Volgsysteem afneemt. Ze kunnen dan andere resultaten bij de analyse betrekken, bijvoorbeeld resultaten van andere (liefst methodeonafhankelijke) toetsen of observaties.

De deelnemers van de gespreksronde zijn erg enthousiast over de voor hen nog onbekende mogelijkheden die toetsresultaten voor hun leerlingen bieden door de resultaten in samenhang te bekijken. Op verzoek van de deelnemers beantwoordt Ilse tot slot nog enkele vragen die er leven over toetsen van Cito in het algemeen.

Karen Heij, zelfstandig toetsspecialist

Hoe verder met de toetsing van taal in het onderwijs?

Pitch

Karen Heij begint haar pitch met de vraag of de aanwezigen zich van groot naar klein zouden kunnen opstellen zonder gebruik te maken van een meetlint. Dat is het geval; je hebt immers geen exacte meting nodig om te kunnen rangschikken. Vervolgens vraagt ze ons of we schoenen met dikkere zolen of hogere hakken zouden aantrekken – of op onze tenen zouden gaan staan – als we te horen kregen dat de langste 10 procent beter terecht komt dan de rest.

Met deze metaforische oefening introduceert Karen Heij aan ons de wereld van toetsing: we meten vergelijkenderwijs, met behulp van gemiddeldes en percentielgroepen, in plaats van absoluut. We vergelijken kinderen met elkaar. Hierbij wordt uitgegaan van een normaalverdeling en krijgen we geen zicht op de longitudinale ontwikkeling van leerlingen, doordat er steeds binnen het cohort gemeten wordt. En is het heel moeilijk om aan een kind inzichtelijk te maken dat het wel degelijk goed vooruit kan zijn gegaan.

Karen Heij zal deze avond met ons in gesprek gaan over de manier waarop we met de toetsing van taalvaardigheid(ontwikkeling) omgaan en over het effect van het vergelijkend toetsen op ons onderwijs. Ook zullen we alternatieve manieren van toetsing bespreken.

NB. Lees de blog van Karen Heij over het vergelijkenderwijs toetsen '[Van rangschikken groei je niet](#)'.

Gespreksronde

Karen begint de discussie met de constatering dat de huidige toetsen (te) weinig informatie geven over de taalvaardigheid van leerlingen en dan met name over de ontwikkeling hiervan. Argument voor het gebruik van de eindtoets/LOVS toetsen is dat het een manier is om het taalniveau van leerlingen objectief te meten, maar Karen bestrijdt dit: de objectiviteit van de toetsen zit 'm eigenlijk alleen in het nakijken. Door het gebruik van meerkeuzevragen is een beoordelaar niet nodig. Onder de huidige manier van meten (het vergelijken van leerlingen ten opzichte van elkaar) ligt de assumptie dat taalvaardigheid normaal is verdeeld in de populatie, maar de vraag is of we zo naar taalvaardigheid moeten (willen) kijken. Het zou ertoe kunnen leiden dat we gelaten accepteren dat

we nu eenmaal sterke en zwakke leerlingen hebben. Verder zijn door deze relatieve manier van meten geen uitspraken te doen over de ontwikkeling van taalvaardigheid van leerlingen. Internationale vergelijkingsonderzoeken, zoals bijv. PISA, worden hiervoor gebruikt, maar Karen legt uit dat daar ook bezwaren aan kleven: doordat in ieder land de toetsen afgenomen worden in de eigen taal, is het vrijwel onmogelijk om te bepalen of de moeilijkheidsgraad vergelijkbaar is. De manier van toetsen kleurt de manier waarop we naar de taalvaardigheid van kinderen kijken, omdat een toets onwillekeurig het onderwijs beïnvloedt. Dit werkt op twee manieren. Het onderwijs richt zich op dat wat gemeten wordt omdat het onderwijs goed uit de bus wil komen bij de meting. En het zorgt ervoor dat we zo langzamerhand geloven dat dat wat we meten een goede uitwerking is van het begrip taalvaardigheid. We zeggen zelfs dat we 'taal' meten terwijl het maar om een heel beperkt stuk van de taalvaardigheid gaat dat in de toetsen in het basisonderwijs aan bod komen. Ook het gebruik van meerkeuzevragen stuurt hoe we oefenen en leren en maakt dat we op een heel beperkte manier aan de slag gaan met bijvoorbeeld de ontwikkeling van leesvaardigheid. De aspecten die worden bevraagd in de eindtoets van het basisonderwijs, moeten ook aan bod zijn gekomen in het voorafgaande onderwijs. Er wordt geconstateerd dat leerlingen ook getraind worden in toetsvaardigheid: leerlingen die oefenen in deze specifieke vraagstellingen scoren dan wel hoger op de taaltoetsen, maar dit zijn niet per se de leerlingen die beter zijn in taal. Dit wordt in de hand gewerkt doordat de eindtoets ook gebruikt wordt als graadmeter voor de kwaliteit van de school. Ouders hechten ook veel belang aan de eindtoets, maar ook leerlingen willen graag informatie over hoe ze gepresteerd hebben (is het voor een cijfer, is het goed genoeg?). Ook worden toetsen vaak gevraagd door samenwerkingsverbanden. Methodemakers spelen in op deze behoefte en stoppen ook veel toetsen in hun methodes. Betrokkenen in het onderwijs houden elkaar in de greep wat betreft het toetsen van taalvaardigheid op de huidige manier en de vraag is hoe we deze impasse zouden kunnen doorbreken.

Karen uit haar zorg over de toenemende digitalisering in het onderwijs, ook met betrekking tot het toetsen. De gesloten manier van vragen verarmt de toch al beperkte blik op wat taalvaardigheid is en hoe je dat kan ontwikkelen en zorgt ervoor dat we veel meer losse componenten zijn gaan toetsen. Alle aanwezigen zijn het erover eens dat dit geen wenselijke ontwikkeling is, taal is iets dat in samenhang moet worden bekeken en integratief moet worden getoetst. Een docent geeft aan dat bij haar op school werd geconstateerd dat door het toetsen het plezier in leren van leerlingen afnam terwijl dit wel volop aanwezig was tot het moment dat er getoetst gaat worden.

Hoe kan het tij worden gekeerd? We bespreken diverse mogelijkheden: thematisch werken, het bijhouden van portfolio's, ook aandacht voor de lastig meetbare onderdelen, kijken naar het kind, meer formatief toetsen om te bepalen of doelen zijn behaald. Maar ook: de druk van de eindtoets afhalen, door meer af te gaan op de expertise van de leraar als onderwijsprofessional, het selectiemoment uit te stellen door een brede brugklas. Het is belangrijk dat bij de herziening van het curriculum ook toetsing wordt meegenomen; menig nieuwe onderwijsontwikkeling is gesneuveld doordat er nog steeds op de oude manier wordt getoetst.